

Sygn. akt III AUa 124/17

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 14 czerwca 2017 r.

Sąd Apelacyjny w Gdańsku - III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

w składzie:

Przewodniczący:	SSA Bożena Grubba
Sędziowie:	SSA Alicja Podlewska (spr.) SSA Barbara Mazur
Protokolant:	sekr.sądowy Sylwia Gruba

po rozpoznaniu w dniu 14 czerwca 2017 r. w Gdańsku

sprawy B. K.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddział w S.

o zwrot nienależnie pobranych świadczeń

na skutek apelacji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w S.

od wyroku Sądu Okręgowego w Słupsku V Wydziału Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 7 grudnia 2016 r., sygn. akt V U 751/16

1. zmienia zaskarżony wyrok w punkcie I w części orzekającej, że B. K. nie jest zobowiązany do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń za okres od dnia 1 marca 2016 roku do dnia 30 kwietnia 2016 roku i w tym zakresie odwołanie oddala;
2. oddala apelację w pozostałej części;
3. zasądza od B. K. na rzecz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w S. kwotę 236,25 (dwieście trzydzieści sześć 25/100) złotych tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego za obie instancje.

SSA Alicja Podlewska SSA Bożena Grubba SSA Barbara Mazur

Sygn. akt III AUa 124/17

UZASADNIENIE

Ubezpieczony B. K. wniósł odwołanie od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w S. z dnia 7 września 2016 roku, którą pozwany organ zobowiązał go do zwrotu nienależnie pobranej renty rodzinnej przyznanej w drodze wyjątku za okresy:

- od 01 kwietnia 2015 r. do 30 kwietnia 2016 r. w kwocie 11.450,07 zł z odsetkami w kwocie 307,43 zł liczonych do dnia wydania decyzji oraz

- od 01 czerwca 2016 r. do 31 sierpnia 2016 r. w kwocie 2.647,68 zł z odsetkami w kwocie 24,37 zł liczonymi za okres do dnia wydania decyzji.

Ubezpieczony oświadczył, iż dopiero w decyzji z dnia 19 lutego 2016 r. wznawiającej wypłatę renty rodzinnej przyznanej mu w drodze wyjątku, został pouczone przez pozwany organ, iż świadczenie to nie przysługuje w razie osiągnięcia przychodu. Wcześniej takich pouczeń nie otrzymał. Stwierdził też, że osiągnięcie przychodu w kwocie 105 zł miesięcznie (6 miesięcy w 2015 roku) nie powinno pozbawiać go świadczenia, które jest przyznane w wysokości najniższej renty rodzinnej tj. w kwocie 882,56 zł.

Pozwany wniósł o oddalenie odwołania, podtrzymując argumentację zawartą w zaskarżonej decyzji. Wskazał, że świadczenie przyznane w drodze wyjątku nie przysługuje w razie osiągnięcia przychodu z tytułu pracy zarobkowej albo prowadzenia pozarolniczej działalności. O powyższym ubezpieczony został przez Zakład pouczone, w związku z powyższym pozwany, na podstawie art. 138 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, zobowiązał go do zwrotu pobranych świadczeń.

Sąd Okręgowy w Słupsku, wyrokiem z dnia 07 grudnia 2016 r., sygn. V U 751/16, zmienił zaskarżoną decyzję ZUS i ustalił, że pobrana przez ubezpieczonego renta rodzinna w okresie od 01 kwietnia 2015 r. do 30 kwietnia 2016 r. nie jest świadczeniem nienależnie pobranym oraz że ubezpieczony pobrał nienależnie rentę rodzinną przyznaną w drodze wyjątku w okresie od 01 czerwca 2016 r. do 31 sierpnia 2016 r. w kwocie 2.647,68 zł i jest zobowiązany do zwrotu tej kwoty wraz z odsetkami ustawowymi za okres od dnia 08 września 2016 r. (pkt I), nie obciążył ubezpieczonego kosztami procesu (pkt II).

Swoje rozstrzygnięcie Sąd I instancji oparł o następujące ustalenia faktyczne i rozważania.

Ubezpieczony B. K., ur. (...), od października 1997 roku pobiera rentę rodzinną przyznaną w drodze wyjątku. Decyzje w sprawie renty i wypłata renty rodzinnej dokonywana była do rąk matki, R. M..

Organ rentowy, pismami z dnia 11 sierpnia 2010 roku, przekazał ubezpieczonemu informacje, iż w związku z uzyskaniem pełnoletności istnieje potrzeba wskazania numeru PESEL, NIP, konta bankowego lub adresu pod jaki ma być wysyłana renta rodzinna oraz informację w kwestii ubezpieczenia zdrowotnego. Ubezpieczony wykonał zobowiązanie.

Renta od października 2010 roku jest wypłacana do rąk ubezpieczonego. Pierwsza decyzja z dnia 8 października 2010 roku wysłana do ubezpieczonego o podjęciu wypłaty renty rodzinnej do rąk ubezpieczonego nie zawiera pouczenia wskazującego na to, iż uzyskiwanie jakiegokolwiek dochodu będzie skutkowało obowiązkiem zwrotu wypłaconej renty rodzinnej.

Decyzją z 10 lutego 2014 roku przyznano ubezpieczonemu rentę rodziną na czas trwania nauki do 31 stycznia 2016 roku. Decyzja zawierała pouczenie o obowiązku powiadamiania organu rentowego o osiągnięciu przychodu – w przypadku pobierania renty rodzinnej w drodze wyjątku.

Decyzją z dnia 9 lutego 2016 roku wstrzymano, od 1 lutego 2016 roku, wypłatę renty z powodu ukończenia nauki. Ubezpieczony złożył wniosek o przyznanie renty na kolejny okres wykazując naukę w policealnej szkole od 1 lutego 2016 roku z planowanym terminem jej zakończenia w styczniu 2017 roku.

Decyzją z dnia 19 lutego 2016 roku organ rentowy wznowił wypłatę renty rodzinnej od 1 lutego 2016 roku i przyznał ją na czas trwania nauki do 31 stycznia 2017 roku. W decyzji (na pierwszej stronie) zawarł pouczenie, iż renta płatna jest pod warunkiem nie osiągnięcia przychodu z tytułu zatrudnienia albo prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej.

W lipcu 2016 roku organ rentowy zawiadomił ubezpieczonego, iż powziął informację o uzyskiwaniu przez ubezpieczonego przychodu. Zobowiązał ubezpieczonego do wykazania wysokości przychodu dokumentami wystawionymi przez płatnika składek, zakreślając dwutygodniowy termin pod rygorem wstrzymania wypłaty świadczenia.

Decyzją z dnia 10 sierpnia 2016 roku organ rentowy wstrzymał wypłatę świadczenia z powodu osiągnięcia przychodu.

Organ rentowy, w oparciu o posiadane dane, ustalił, iż ubezpieczony pozostawał w zatrudnieniu w okresie od 1 kwietnia 2015 roku do 30 kwietnia 2016 roku i od 1 czerwca 2016 roku do 31 sierpnia 2016 roku. Wypłacone w tym okresie świadczenie na rzecz ubezpieczonego to kwota 14.097,75 zł należności głównej oraz 331,80 zł odsetki. Renta rodzinna wypłacona w okresie od 1 kwietnia 2015 roku do 30 kwietnia 2016 roku to kwota 11.450,07 zł, a w okresie od 1 czerwca 2016 roku do 31 sierpnia 2016 roku to kwota 2.647,68 zł.

Sąd Okręgowy wyjaśnił, iż do rozpoznania odwołania zastosowanie znajdzie art. 138 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 roku o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (j.t. Dz. U. z 2016r, poz. 887 ze zm.), zwanej dalej ustawą emerytalną.

W myśl art. 138 ust. 1 powołanej ustawy „Osoba, która nienależnie pobrała świadczenia, jest obowiązana do ich zwrotu.”

Zgodnie z ust. 2 „Za nienależnie pobrane świadczenia w rozumieniu ust. 1 uważa się:

- 1) świadczenia wypłacone mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń albo wstrzymanie wypłaty świadczeń w całości lub w części, jeżeli osoba pobierająca świadczenia była pouczona o braku prawa do ich pobierania,
- 2) świadczenia przyznane lub wypłacone na podstawie fałszywych zeznań lub dokumentów albo w innych przypadkach świadomego wprowadzenia w błąd przez osobę pobierającą świadczenia.”

Zdaniem Sądu Okręgowego ubezpieczony, aż do dnia doręczenia mu decyzji z dnia 19 lutego 2016 roku, nie był pouczony o braku prawa do pobierania renty rodzinnej w przypadku osiągnięcia jakiegokolwiek przychodu. Pouczenia zawarte w poprzednich decyzjach zobowiązywały go jedynie do powiadamiania organu rentowego o osiągnięciu przychodu. Nie informowały o skutku w postaci zwrotu nienależnie pobranego świadczenia w całości niezależnie od wysokości osiąganego przychodu. Pouczenia o obowiązku zawiadamiania o osiągnięciu przychodu nie można utożsamiać z pouczeniem o braku pobierania świadczenia rentowego przyznanego w drodze wyjątku. Wykreślenie w standardowym pouczeniu informacji dotyczącej zasad zawieszania wypłaty świadczeń w związku z osiągnięciem przychodu nie jest wystarczającym pouczeniem osób, którym przyznano rentę rodzinną w drodze wyjątku.

Sąd I instancji powołał na tezę wyroku Sądu Najwyższego z dnia 3 lutego 2016 roku, sygn. I UK 63/15 (LEX nr 2050672), która dotyczy treści pouczeń, o których mowa w art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy emerytalnej i która brzmi: Zwrot "była pouczona o braku prawa", o którym mowa w art. 138 ust. 2 pkt 1 u.e.r.f.u.s. nie może być rozumiany dosłownie; chodzi tu o klasyczne pouczenie, w którym organ rentowy informuje ubezpieczonego, że utraci prawo do świadczenia, gdy wystąpią okoliczności, które zgodnie z przepisami prawa spowodują utratę tego prawa. Pouczenie musi być na tyle zrozumiałe, by pobierający świadczenie mógł odnieść je do swojej sytuacji, jednak nie musi odnosić się do indywidualnie pobierającego świadczenie, gdyż nie da się przewidzieć, które z okoliczności wystąpią u konkretnego świadczeniobiorcy. Pouczenie może polegać na przytoczeniu przepisów określających te okoliczności, ale musi być na tyle zrozumiałe, aby ubezpieczony mógł je odnieść do własnej sytuacji. Zważywszy na funkcję, jaką pouczenie odgrywa w normatywnej konstrukcji nienależnie pobranego świadczenia, warunkiem uznania, że ubezpieczony pobrał takie nienależne świadczenie jest ustalenie przez sąd, że pobierający świadczenia wiedział (został pouczony) "o braku prawa do ich pobierania".

Sąd Okręgowy wyjaśnił, iż w pełni akceptuje przytoczone stanowisko Sądu Najwyższego. W ocenie Sądu I instancji, w decyzjach wydawanych do lutego 2016 roku brak było pouczenia na tyle zrozumiałego, by łączyć obowiązek zawiadomienia organu rentowego o uzyskiwaniu jakiegokolwiek przychodu ze skutkiem w postaci wstrzymania prawa do renty rodzinnej przyznanej w drodze wyjątku.

W ocenie Sądu Okręgowego, niespełnienie przez ubezpieczonego obowiązku w postaci zawiadomienia organu rentowego o osiągnięciu przychodu nie ma w tej sytuacji znaczenia dla rozpoznania sprawy. Ponadto takie ewentualne zawiadomienie ma skutek przewidziany w ust. 5 powołanego art. 138 - ograniczenie obowiązku zwrotu świadczeń za okres nie dłuższy niż 1 rok kalendarzowy poprzedzający rok, w którym wydano decyzję o rozliczeniu świadczenia. W pozostałych przypadkach, czyli w razie niepowiadomienia organu rentowego okres ten wynosi 3 lata kalendarzowe poprzedzające rok wydania decyzji.

Aby ocenić czy istnieje obowiązek zwrotu i za jaki okres należy w pierwszej kolejności stwierdzić, iż mamy do czynienia z nienależnym świadczeniem w rozumieniu art. 138 ust. 2.

Jak wyżej wykazano, ubezpieczony podejmując zatrudnienie w 2015 roku nie był prawidłowo pouczony o braku prawa do pobierania renty rodzinnej przyznanej w drodze wyjątku, gdyż nie był pouczony o tym że osiągnięcie jakiegokolwiek przychodu spowoduje wstrzymanie wypłaty świadczenia i spowoduje skutek w postaci obowiązku zwrotu świadczenia za okres, w którym osiągnano przychód.

Treść pouczenia zawarta w decyzji z dnia 19 lutego 2016 roku o tym, że „renta płatna pod warunkiem nie osiągnięcia przychodu z tytułu zatrudnienia, albo prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej „nie jest także do końca pełna, gdyż nie zawiera informacji o skutku w postaci wstrzymania wypłaty świadczenia, a także nie zawiera pouczenia o skutku w postaci obowiązku zwrotu. Jednakże, jak wynika z oświadczenia ubezpieczonego złożonego na rozprawie poprzedzającej wydanie wyroku, ubezpieczony nie odczytał tej informacji w sposób należyty, gdyż cały czas działał w przekonaniu, iż zawieszenie wypłaty świadczenia nastąpi po osiągnięciu przychodu przekraczającego określony pułap – 70 % przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia.

Zarzuty ubezpieczonego zawarte w odwołaniu, a dotyczące braku słuszności w pozbawieniu go prawa do renty rodzinnej z powodu bardzo niskiego przychodu osiąganego w 2015 roku z tytułu zatrudnienia tj. w kwocie 105 zł miesięcznie (w okresie 6 miesięcy) nie mogą mieć żadnego znaczenia dla rozpoznania sprawy. Są to bowiem okoliczności, które organ rentowy może brać pod uwagę w oparciu o dyspozycje art. 138 ust. 6 powołanej ustawy, który stanowi: „Organ rentowy może odstąpić od żądania zwrotu kwot nienależnie pobranych świadczeń w całości lub w części, zmniejszyć wysokość potrąceń, ustaloną zgodnie z art. 140 ust. 4 pkt 1, lub zawiesić dokonywanie tych potrąceń na okres nie dłuższy niż 12 miesięcy, jeżeli zachodzą szczególnie uzasadnione okoliczności.”

Aby jednak rozważyć kwestie odstąpienia od obowiązku zwrotu kwot nienależnie pobranych świadczeń musi być w pierwszej kolejności przesądzone, iż mamy do czynienia z nienależnie pobranym świadczeniem. Skoro ubezpieczony kwestionuje decyzję stwierdzającą, iż pobrał nienależne świadczenie, to Sąd miał obowiązek w niniejszym procesie ocenić, czy wypłacona ubezpieczonemu renta rodzinna była świadczeniem nienależnym w rozumieniu art. 138 ust. 1 i 2 powołanej ustawy emerytalnej.

Odwołanie jest skuteczne także w odniesieniu do wykazanych w decyzji odsetek. W ocenie Sądu Okręgowego ubezpieczony nie jest zobowiązany do zwrotu odsetek za okres do dnia wydania zaskarżonej decyzji albowiem decyzja ma charakter konstytutywny i dopiero od dnia wydania decyzji mogą być naliczane odsetki za opóźnienie. W tej mierze wypowiadały się już sądy powszechne. Dla przykładu można wskazać na wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 17 marca 2016 roku, sygn. III AUa 1359/15, LEX nr 2062018, którego teza brzmi:

„1. Zawarte w przepisie art. 84 ust. 1 u.s.u.s. odesłanie do "prawa cywilnego" dotyczy wyłącznie zasad zapłaty i wysokości odsetek.

2. Nie można utrzymywać, że świadczenia wypłacone na podstawie pozostającej w obrocie prawnym decyzji administracyjnej, jako nienależne, podlegały zwrotowi w dacie wypłaty, choćby przesłanki przyznania świadczenia w rzeczywistości nie istniały lub odpadły. Świadczenia w myśl art. 84 u.s.u.s. i art. 138 u.e.r.f.u.s., uważane za nienależne, podlegają zwrotowi dopiero wtedy, gdy organ rentowy wyda stosowną decyzję administracyjną. Zatem organ rentowy powinien naliczać odsetki ustawowe od nienależnie pobranego świadczenia od dnia doręczenia osobie zobowiązanej decyzji obligującej do zwrotu takiego świadczenia, gdyż dopiero od tej daty osoba taka pozostaje w zwłoce ze spełnieniem świadczenia.”

Z przyczyn natury faktycznej i prawnej omówionych powyżej, Sąd w oparciu o art. 477¹⁴ § 2 k.p.c., zmienił zaskarżoną decyzję i ustalił, iż pobrana przez B. K. renta rodzinna w okresie od 1 kwietnia 2015 roku do 30 kwietnia 2016 roku nie jest świadczeniem nienależnie pobranym oraz ustalił, iż B. K. pobrał nienależnie rentę rodzinną przyznaną w drodze wyjątku w okresie od 1 czerwca 2016 roku do 31 sierpnia 2016 roku w kwocie 2.647,68 zł i jest zobowiązany do zwrotu tej kwoty wraz z odsetkami ustawowymi za okres od dnia 8 września 2016 roku. O powyższym orzeczono w punkcie pierwszym wyroku.

O kosztach procesu Sąd Okręgowy orzekł w punkcie drugim wyroku, w oparciu o art. 102 k.p.c. Sąd nie obciążył ubezpieczonego kosztami procesu albowiem w sprawie koszty wynagrodzenia profesjonalnego pełnomocnika procesowego organu rentowego winny być liczone od wartości przedmiotu sporu, a zatem byłyby liczone od wartości przedmiotu sporu 14.097,75 zł (razem należność główna). Przy tej wartości stawka minimalna wynagrodzenia radcy prawnego wynosi 4.800 zł, co wynika z dyspozycji § 2 pkt 5 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 roku w sprawie opłat za czynności radców prawnych (Dz. U. 2015.1804 ze zm.). Ubezpieczony przegrał proces w 23,12 %, co z kwoty 4.800 zł daje 1.109,76 zł. Zdaniem Sądu w sprawie istnieją przesłanki do zastosowania art. 102 k.p.c. albowiem ubezpieczony jest osobą młodą, ucząca się, jedynym źródłem utrzymania jest obecnie renta rodzinna w kwocie 880,45 zł brutto (757,21 zł netto), a przyczyną sporu jest stosowanie przez organ rentowy pouczeń nieodpowiednio dostosowanych do świadczeń przyznawanych w drodze wyjątku.

Apelację od powyższego wyroku wniósł organ rentowy zaskarżając go w części tj. zaskarżając rozstrzygnięcie zawarte w punkcie I w zakresie w jakim Sąd I instancji stwierdził, iż renta rodzinna za okres od kwietnia 2015 r. do kwietnia 2016 r. nie jest świadczeniem nienależnie pobranym oraz punkt II wyroku (k.31 a.s.).

Pozwany zarzucił:

- naruszenie prawa materialnego - art.138 ust. 1 ustawy z 17.12.1998 o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych przez jego niezastosowanie;

- naruszenie prawa materialnego - art. 138 ust.2 pkt 1 ustawy z 17.12.1998r. o emeryturach i rentach z FUS poprzez jego błędną wykładnię i uznanie, iż aż do dnia doręczenia decyzji z dnia 19 lutego 2016r. ubezpieczony nie był pouczony o braku prawa do pobierania renty rodzinnej w przypadku osiągnięcia jakiegokolwiek przychodu.

Organ rentowy wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku i oddalenie odwołania, ewentualnie o jego uchylenie i przekazanie sprawy Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania. Ponadto wniósł o zasądzenie od ubezpieczonego na rzecz pozwanego kosztów zastępstwa prawnego za obie instancje wg norm przepisanych.

Pozwany w uzasadnieniu apelacji wskazał, iż ubezpieczony w okresach: od 01 kwietnia 2015 r. do 30 kwietnia 2016 r. i od 01 czerwca 2016 r. do 31 sierpnia 2016 r. pobrał nienależne świadczenie w łącznej kwocie 14.429,55zł (wraz z odsetkami) z tytułu wypłaconej renty rodzinnej, która została przyznana ubezpieczonemu w drodze wyjątku. Świadczenie przyznane w drodze wyjątku przez Prezesa ZUS nie przysługuje w razie osiągnięcia przychodu z tytułu pracy zarobkowej, albo prowadzenia pozarolniczej działalności. O zasadach wypłaty renty rodzinnej "wyjątkowej" ubezpieczony został pouczony w decyzjach z dnia 8 października 2010 r. (k. 81 akt rentowych), z dnia 10 lutego 2014 r. (k.103 a.r.), z dnia 19 lutego 2016 r. (k. 109 a.r.). Ubezpieczony pozostawał w zatrudnieniu w okresach od 1 kwietnia 2015r. do 30 kwietnia 2016r. i od 1 czerwca 2016r. do 31 sierpnia 2016r.

Decyzje z dnia 8 października 2010 r., z dnia 10 lutego 2014 r. oraz z dnia 19 lutego 2016 r. zawierały zatem w swojej treści stosowne pouczenia (vide: pkt III, IV oraz pkt VII pouczeń zawartych we wskazanych decyzjach). Zgodnie z treścią tych pouczeń ubezpieczony był zobowiązany powiadomić organ rentowy o osiągnięciu przychodu - w przypadku pobierania świadczenia w drodze wyjątku (pkt VII) oraz został pouczony o obowiązku zwrotu nienależnie pobranego świadczenia (pkt IV). Ubezpieczony tego nie uczynił. Skoro zatem w spornym okresie ubezpieczony nie poinformował organu rentowego o zaistnieniu okoliczności powodujących ustanie prawa do świadczeń będąc pouczonym o braku prawa do ich pobierania, to organ rentowy zasadnie decyzją z dnia 7 września 2016 r. zobowiązał skarżącego, na podstawie art. 138 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z FUS (Dz.U. z 2016r. poz. 887 ze zm.), do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Przedmiotem sporu na etapie apelacji było wyłącznie, czy pozwany organ zasadnie obciążył ubezpieczonego B. K. obowiązkiem zwrotu pobranego świadczenia (renty rodzinnej przyznanej mu w drodze wyjątku) za okres od 01 kwietnia 2015 r. do 30 kwietnia 2016 r., na podstawie art. 138 ust 1 i 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998r. o emeryturach i rentach z FUS (dalej; „ustawa emerytalna”).

Zakres istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy okoliczności faktycznych wyznacza prawo materialne. W zakresie ustaleń faktycznych Sąd Okręgowy nie dopuścił się żadnych uchybień. Ustalenia te Sąd Apelacyjny w pełni podziela i przyjmuje za własne co czyni zbędnym ich ponowne powoływanie. (por. postanowienie Sądu Najwyższego z 22 kwietnia 1997 r., sygn. II UKN 61/97 - OSNAP 1998 r., Nr 3, poz. 104; wyrok Sądu Najwyższego z 8 października 1998 r., sygn. II CKN 923/97 - OSNC 1999 r., z. 3, poz. 60; wyrok Sądu Najwyższego z 12 stycznia 1999 r., sygn. I PKN 21/98 - OSNAP 2000, Nr 4, poz. 143).

Sąd Apelacyjny podziela także, jako prawidłową, wykładnię przepisu art. 138 ust 2 pkt 1 ustawy emerytalnej zaprezentowaną w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, zgodnie, z którą pouczenie powinno zawierać informację o okolicznościach, których wystąpienie spowoduje brak prawa do świadczenia lub wstrzymanie jego wypłaty w całości lub części oraz zobowiązanie powiadomienia organu rentowego o zajściu ww. okoliczności. Nieudzielenie takiego pouczenia osobie uprawnionej przez organ rentowy wyłącza możliwość skutecznego domagania się zwrotu pobranych świadczeń jako nienależnych. Powyższa wykładnia została utrwalona w orzecznictwie sądowym, zaprezentowanym także przez Sąd I instancji.

Przypomnieć należy, iż stosownie do art. 83 ust 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z FUS (j.t. Dz.U. z 2016r. poz. 887 – dalej: „ustawa emerytalna”), ubezpieczonym oraz pozostałym po nich członkom rodziny, którzy wskutek szczególnych okoliczności nie spełniają warunków wymaganych w ustawie do uzyskania prawa do emerytury lub renty, nie mogą - ze względu na całkowitą niezdolność do pracy lub wiek - podjąć pracy lub działalności objętej ubezpieczeniem społecznym i nie mają niezbędnych środków utrzymania, Prezes Zakładu może przyznać w drodze wyjątku świadczenia w wysokości nieprzekraczającej odpowiednich świadczeń przewidzianych w ustawie. Podjęcie pracy zarobkowej przez osobę uprawnioną, jest zatem, w świetle powołanego przepisu, okolicznością skutkującą utratą prawa do renty rodzinnej przyznanej w drodze wyjątku i wstrzymaniem wypłaty świadczenia - art. 134 ust 1 pkt 1 ustawy emerytalnej.

Z materiału dowodowego zgromadzonego w sprawie jednoznacznie wynika, iż dopiero decyzja z dnia 19 lutego 2016r. zawierała pouczenie, które zawierało informację, iż osiągnięcie przychodu z tytułu zatrudnienia albo prowadzenia działalności gospodarczej – bez względu na jego wysokość – skutkuje utratą prawa do pobierania przez ubezpieczonego renty. Punkt II ww. decyzji adresowanej do B. K. zawierał bowiem informację iż „renta płatna pod warunkiem nie osiągnięcia przychodu z tytułu zatrudnienia, albo prowadzenia pozarolniczej działalności” (k. 109 a.r.). W świetle powyższego niekonsekwentne stanowisko Sądu I instancji, który z jednej strony stwierdza, iż pouczenie zawarte w decyzji z dnia 19 lutego 2016 r. było skuteczne, a z drugiej że „nie jest do końca pełne” nie jest uzasadnione. Fakt, iż pouczenie było dla ubezpieczonego zrozumiałe potwierdził także ubezpieczony przyznając w odwołaniu, iż dopiero w decyzji z dnia 19 lutego 2016r. o wznowieniu wypłaty renty rodzinnej pouczono go o tym, że osiągnięcie

przychodu z tytułu zatrudnienia skutkuje utratą prawa do renty. W konsekwencji zmiana stanowiska ubezpieczonego w tym zakresie na rozprawie przed Sądem I instancji nie jest wiarygodna.

Decyzja z dnia 08 października 2010r. (i. 81 a.r.) i z dnia 10 lutego 2014r (k. 103 a.r.) w punktach III, IV, VII zawierały następujące informacje:

„Pkt III. Prawo do świadczenia ustaje, gdy ustanie którykolwiek z warunków wymagany do uzyskania tego prawa lub w razie śmierci osoby uprawnionej (pkt 1); Prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy przysługującej na podstawie ustawy o emeryturach i rentach z FUS ustaje z dniem, od którego została z urzędu przyznana emerytura. Ww. emeryturę przyznaje się osobie pobierającej rentę od daty osiągnięcia wieku: 60 lat kobieta, 65 lat mężczyzna lub od daty, od której przysługiwałaby wypłata renty, jeżeli osoba, która ukończyła ten wiek złożyła wniosek o wznowienie wypłaty świadczenia (pkt 2).

Pkt IV. Osoba, która nienależnie pobrała świadczenia, jest zobowiązana do ich zwrotu. Za nienależnie pobrane uważa się świadczenie wypłacone mimo zaistnienia okoliczności powodujących: ustanie lub zawieszenie do nich prawa albo wstrzymanie wypłaty w całości lub części, jeżeli osoba pobierająca świadczenia była pouczona o braku prawa do ich pobierania oraz świadczenia przyznane lub wypłacone na podstawie fałszywych zeznań lub dokumentów albo winnych wypadkach świadomego wprowadzenia w błąd organu rentowego przez osobę pobierającą świadczenia, a także wypłacone – z przyczyn niezależnych od organu rentowego - osobie innej niż wskazana w decyzji tego organu;

Pkt VII. Pan jest zobowiązany powiadomić organ rentowy o:

- osiągnięciu przychodu i jego wysokości oraz - w terminie do końca lutego następnego roku - o kwocie przychodu osiąganego łącznie w roku kalendarzowym lub w poszczególnych miesiącach; jeżeli prowadzi Pan pozarolniczą działalność i dobrowolnie opłaca składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe - o łącznej lub miesięcznej kwocie podstawy wymiaru składek, a w przypadku nie opłacania składek, o kwocie jaką zadeklarowałby Pan gdyby opłacał składkę nie mniejszą niż kwota najniższej podstawy wymiaru składek;
- pobieraniu lub przyznaniu emerytury lub renty z innego tytułu lub przyznanej przez inny organ, uposażeniu sędziego lub prokuratora w stanie spoczynku albo uposażenia rodzinnego;
- pobierania wynagrodzenia sędziego lub prokuratora, a także uposażenia w stanie spoczynku – sędziego lub prokuratora, przeniesionego w taki stan w trybie art. 71 § 3 ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych;
- pobycie w ponadgminnym domu pomocy społecznej na podstawie skierowania wyd. przed 01 stycznia 2004 r. w zakładzie opiekuńczo-leczniczym lub pielęgnacyjno-opiekuńczym (dodatek pielęgnacyjny przysługuje w przypadku przebywania poza ww. Placówką przez okres dłuższy niż dwa tygodnie w miesiącu);
- osiągnięcia przychodu – w przypadku pobierania świadczenia w drodze wyjątku;
- pobierania deputatu węglowego kolejowego z tytułu zatrudnienia na kolei.”

Wbrew zatem zarzutom apelacji, decyzje z dnia 08 października 2010 r. i z dnia 10 lutego 2014r. nie zawierały pouczenia, na podstawie którego ubezpieczony mógłby uzyskać informację, iż osiągnięcie przychodu z tytułu zatrudnienia, spowoduje brak prawa do renty w drodze wyjątku. Punkt VII zawierał wprawdzie zobowiązanie ubezpieczonego do informowania o osiągnięciu przychodu, ale bez wskazania konkretnej konsekwencji tj. utraty prawa do pobierania świadczenia w sytuacji jego osiągnięcia. Jak słusznie wskazał Sąd I instancji, udzielona przez Zakład informacja musi być zrozumiała i powinna umożliwić pobierającemu świadczenie odniesienie jej do własnej sytuacji. W konkretnej sprawie ubezpieczony takiej informacji – do daty doręczenia mu decyzji z dnia 19 lutego 2016 r. – nie otrzymał.

Z pieczętki umieszczonej na decyzji z dnia 19 lutego 2016r. wynika, iż Zakład przekazał ją do wysłania w dniu 24 lutego 2016r. Jednocześnie w decyzji tej Zakład wyznaczył stały termin płatności świadczenia na 20 dnia każdego miesiąca. Z

porównania tych dat wynika, że ubezpieczony nie otrzymał ww. pouczenia przed datą pobrania renty rodzinnej za luty 2016r. W konsekwencji, uzasadnione jest stanowisko apelującego jedynie w zakresie rozstrzygnięcia Sądu I instancji o braku obowiązku zwrotu świadczenia za okres od 01 marca 2016 r. do 30 kwietnia 2016r. Niewątpliwie bowiem za te miesiące ubezpieczony osiągnął przychód z tytułu pracy zarobkowej i mimo, iż był prawidłowo pouczony, że skutkuje to utratą prawa do renty, świadczenie to pobrał. Powyższe zaś, stosownie do art. 138 ust 2 pkt 1 i ust 1 ustawy emerytalnej, uzasadnia obowiązek zwrotu przez ubezpieczonego pozwanemu świadczenia za ww. dwa miesiące. Z powyższych przyczyn w tym zakresie Sąd Apelacyjny, na podstawie art. 386 § 1 kpc, zmienił zaskarżony wyrok i oddalił odwołanie ubezpieczonego, o czym orzeczono w punkcie 1 sentencji. W pozostałej części tj. w zakresie rozstrzygnięcia o obowiązku zwrotu pobranego świadczenia za okres od kwietnia 2015r. do lutego 2016r., Sąd odwoławczy oddalił apelację na podstawie art. 385 kpc, jako bezzasadną.

Dodatkowo jedynie Sąd Apelacyjny zauważa, iż podziela stanowisko zaprezentowane w utrwalonym orzecznictwie sądowym, powołanym także przez Sąd I instancji, iż organ rentowy powinien naliczać odsetki ustawowe od nienależnie pobranego świadczenia od dnia doręczenia osobie zobowiązanej decyzji obligującej do zwrotu takiego świadczenia, gdyż dopiero od tej daty osoba taka pozostaje w zwłoce ze spełnieniem świadczenia”. Tym samym niezasadne było obciążenie ubezpieczonego obowiązkiem zwrotu odsetek naliczonych do dnia wydania przedmiotowej decyzji, co zasadnie stwierdził Sąd I instancji. Rozstrzygając natomiast o obowiązku zwrotu odsetek za okres od dnia 08 września 2016 r. Sąd Okręgowy wyszedł poza zakres rozstrzygnięcia objętego przedmiotową decyzją. Zakres apelacji i zakaz reformationis in peius (art. 384 kpc), wyłączał jednak możliwość ingerencji przez Sąd II instancji w treść zaskarżonego wyroku w tym zakresie.

Pozwany nie wyjaśnił na czym miałyby polegać wadliwość zastosowania przez Sąd I instancji przepisu art. 102 kpc. Przypomnieć trzeba, iż stosownie do powołanego przepisu, w wypadkach szczególnie uzasadnionych sąd może zasądzić od strony przegrywającej tylko część kosztów albo nie obciążać jej w ogóle kosztami. Powyższy przepis, stanowiący wyjątek od wyrażonej w art. 98 § 1 k.p.c. zasady odpowiedzialności za wynik procesu, nie podlega wykładni rozszerzającej. Art. 102 k.p.c. nie konkretyzuje pojęcia "wypadków szczególnie uzasadnionych", dlatego ustalenie, czy w sprawie zachodzi taki wypadek zależy od oceny sądu, ocena ta musi jednak uwzględniać wszystkie okoliczności, które mogą mieć wpływ na jej podjęcie. Do okoliczności takich należą zarówno fakty związane z przebiegiem procesu, jak i niezwiązane z samym procesem, lecz z sytuacją życiową i materialną strony przegrywającej (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 sierpnia 1973 r., I PR 188/73, OSNCP 1974, nr 3, poz. 59 oraz postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 29 grudnia 1973 r., II CZ 210/73, nie publ., z dnia 26 listopada 2009 r., III CZ 51/09, nie publ., z dnia 4 lutego 2010 r., IV CZ 2/10, nie publ., z dnia 22 kwietnia 2010 r., II CZ 22/10, nie publ. i z dnia 21 lipca 2010 r., III CZ 21/10, nie publ.). Do faktów związanych z przebiegiem procesu zaliczane są między innymi: podstawa oddalenia żądania, zgodność zamiarów stron w sprawach dotyczących stosunku prawnego, który może być ukształtowany tylko wyrokiem, szczególna zawilość lub precedensowy charakter sprawy albo subiektywne przekonanie powoda co do zasadności zgłoszonego roszczenia - trudne do zweryfikowania a limine, a ponadto sposób prowadzenia procesu przez stronę przegrywającą albo niesumienne lub oczywiście niewłaściwe postępowanie strony wygrywającej, która w ten sposób wywołała proces i koszty połączone z jego prowadzeniem. Zalicza się do nich także okoliczność, że rozstrzygnięcie sprawy nastąpiło na podstawie faktów ustalonych na podstawie dowodów dopuszczonych przez sąd z urzędu, jak również niewspółmierność wysokości kosztów pomocy prawnej poniesionych przez stronę wygrywającą proces do stopnia zawilości sprawy i nakładu pracy pełnomocnika. (por. postanowienie S.N. z dnia 26 września 2012 r., II CZ 95/12, LEX nr 1232771).

Przedmiotowa sprawa, wbrew stanowisku Sądu I instancji, nie miała szczególnego charakteru - nie była zawiła ani skomplikowana prawnie. Jest jedną z wielu spraw toczących się na podstawie zbliżonego stanu faktycznego i takiego samego stanu prawnego. Charakter sprawy sam przez się nie przemawia więc za przyjęciem, że zachodzi wypadek szczególnie uzasadniony, o którym mowa w art. 102 k.p.c. Sytuacja życiowa i materialna strony przegrywającej może uzasadniać odstąpienie od zasady odpowiedzialności za wynik procesu, jeżeli jest tak dalece trudna, że uniemożliwia jej pokrycie kosztów należnych przeciwnikowi. Ubezpieczony nie powołał się na przepis art. 102 kpc a tym bardziej nie wykazał, iż tak trudnej sytuacji materialnej, która sama przez się mogłaby uzasadniać odstąpienie od obciążenia

go w ogóle kosztami. W konsekwencji Sąd Apelacyjny stwierdził, że nie zachodził szczególnie uzasadniony wypadek w rozumieniu przepisu art. 102 kpc, a zatem brak jest prawno-procesowych podstaw do nieobciążania ubezpieczonego kosztami procesu – kosztami zastępstwa procesowego organu rentowego w postępowaniu sądowym – w obu instancjach.

O kosztach procesu Sąd odwoławczy orzekł zgodnie z zasadą odpowiedzialności za wynik procesu, zasądzając na rzecz pozwanego od ubezpieczonego zwrot kosztów zastępstwa procesowego w takim zakresie w jakim Zakład wygrał spór w każdej instancji (tj. 12% w I instancji, 15% w II instancji) - na podstawie art. 98 § 1 i art. 99 kpc (pkt 3). Wysokość przyznanych kosztów Sąd odwoławczy ustalił w odniesieniu do stawki minimalnej obowiązującej na podstawie przepisów rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 1804 ze zm.) - § 9 ust 2 i § 10 ust 1 pkt 2 – przy czym w brzmieniu obowiązującym w dacie wniesienia odwołania za postępowanie I instancyjne oraz w brzmieniu obowiązującym w dacie wniesienia apelacji za postępowanie II instancyjne, mając na uwadze niezbędny nakład pracy pełnomocnika oraz czynności podjęte przez niego w sprawie, a także charakter sprawy i wkład pełnomocnika w przyczynienie się do jej wyjaśnienia i rozstrzygnięcia – art. 109 § 2 k.p.c. in fine.

SSA Alicja Podlewska SSA Barbara Mazur SSA Bożena Grubba